

Berichten uit de achttiende eeuw

H o n d e n

Dit boek bevat de letterlijke weergave van historische uitgaven. Voor zover mogelijk of nuttig werd de originele bladspiegel (lay-out) gerespecteerd, vandaar dat die afwijkt van onze hedendaagse normen en de tekst soms slordig gezet overkomt. Drukfouten werden overgenomen en met [sic] aangeduid, maar de spel- en taalfouten werden niet verbeterd. De oorspronkelijke voetnoten en paginanummering bleven behouden. Nieuw toegevoegde voetnoten verschijnen in een kleiner en ander lettertype onderaan of naast de bladzijde en worden door een lijn gescheiden van de oude tekst.

Reeks bewerkte heruitgaven van boeken, weekbladen en pamfletten die in de achttiende eeuw in het Nederlandse taalgebied verschenen.

Nummer 2, editie 1, 2016.

Medewerkers: Rudolf Höning, Rasmus Dahqvist, Erika Lievens

Boekontwerp: GeeBee

ISBN: 9789402145274

Imprint © **TRECUNET**

Berichten uit de achttiende eeuw

H o n d e n

In deze uitgave:

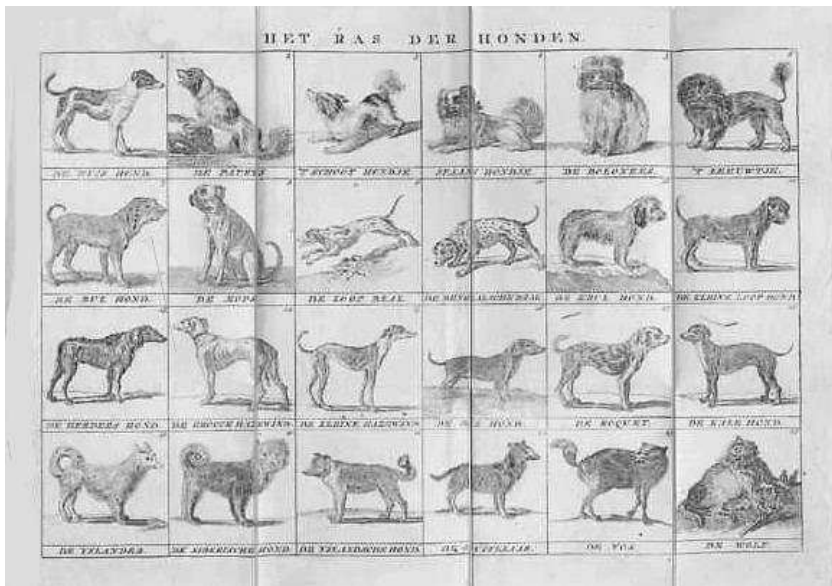
Natuur- en Huishoudkundige Historie der Honden, of Onderwijs hoe men Honden opvoeden, oppassen, gewennen, derzelve innerlijke en uiterlijke ziekten geneezen, en hen na believen klein houden, of in wasdom verhinderen kan; als ook van het gebruik derzelve in de geneeskunde; benevens eenige middelen tegen den beet van dolle Honden, door W.T. uit het Hoogduitsch vertaald, te Dordrecht, bij A. Blussé en zoon, **1796**

De Natuer en Huyshoud-kundige Historie der Honden: ofte Onderwys, .../... door W.T. uyt het Hoogduytsch vertaald in het Nederduytsch, in 1796, en noyt door desen in de Vlaemsche Tael gedrukt, bij gebroeders Ph. en P. Gimble, Gent, 1797

Inleiding bij het eerste boek

"Natuur- en huishoudkundige historie der honden" verscheen in 1796 bij drukker Abraham Blussé en zoon (Pieter Blussé), Dordrecht. Het werk werd door "W.T." uit het Duits vertaald.

Een aangepaste versie verscheen bij de tweede druk, bij Jan Steven Van Esveldt-Holtrop (Amsterdam) in 1807. In die uitgave werd ook een "Afbeelding naar het leven, van het ras der honden" toegevoegd. Daarop staan 22 honden, een vos en een wolf afgebeeld.

Een derde druk verscheen bij Gebroeders Diederichs (Amsterdam) in 1842. In die uitgave, met daarin ook de bovenvermelde afbeelding, werd een nieuw hoofdstuk bijgevoegd: "Eene nieuwe en volledige Geneesleer van alle Ziekten der Honden" met medewerking van de Engelse John Clater.

Het boek brengt ons terug naar de tijd toen er in onze streken nog volop herten, everzwijnen, otters, bevers, wolven en dassen voorkwamen. Een grote bekommernis was hondsdolheid, een ziekte die in die tijd inderdaad veelvuldig voorkwam. Wat de "geneesmiddelen" betreft zal de lezer merken dat er een grote kennis van het gebruik van kruiden en planten bestond, aangevuld met het gebruik van allerlei stoffen, waaronder ronduit gevaarlijke, zoals kwikzilver. Veel remedies waren reeds lang bekend en gebaseerd op zeer oude publicaties die al eeuwen ongewijzigd en klakkeloos overgenomen werden.

Hondsdolheid of rabiës was een gevreesde ziekte. In een tijd waarin men nog geen kennis had van micro-organismen zoals bacteriën, eencellige schimmels en virussen, kon men alleen ziekten vaststellen, beschrijven en trachten te genezen. Hondsdolheid is nog steeds een gevaarlijke virusinfectie van de hersenen die bijna altijd dodelijk afloopt. De ziekte wordt overgebracht via het speeksel van een besmet dier. In onze streken waren honden, vossen, wolven en vleermuizen de bekendste overbrengers. In "Natuur- en huishoudkundige historie der honden" van 1796 worden sommige symptomen correct beschreven: er is na de besmetting een incubatietijd die afhankelijk is van de plaats waar men gebeten wordt. Een beet in het aangezicht - op korte afstand van de hersenen - zal een korte incubatietijd hebben, omdat het virus sneller langs de zenuwbanen naar het centraal zenuwstelsel reist. De incubatietijd kan zelfs tot twee jaar duren. In het boek wordt veelvuldig over watervrees gesproken. Dit is inderdaad een van de mogelijke symptomen: bij het zien van water, of pogingen om te drinken, krijgt het slachtoffer krampen aan de slik- en ademhalingspijpen; de kaakspieren verlammen. Die zogenaamde angst voor water vertaalt zich in de oude Engelse naam voor hondsdolheid: *hydrophobia*.

Sommige passages in het boek zullen lezers uit de 21ste eeuw doen huiveren. Dat men in 1796 honden als medicijn gebruikte klinkt voor ons gruwelijk. Het zogenaamd nuttig gebruik van hondenbloed, merg, vet, oorsmeer, haar, drek en urine doet ons reeds de wenkbrauwen fronsen. Maar wat bij het lezen over het gebruik van hondenhersens, leder, tanden, tong, gal en lever? Aan de andere kant bevat het boek veel al dan niet effectieve recepten om de geliefde honden te genezen van allerlei kwalen en ziekten, onder andere schurft.

De geneeskrachtige middelen bevatten planten zoals *Plantago lanceolata* (smalle weegbree), *Achillea millefolium* (duizendblad), *Oleaster Germanicus Cordi* (zanddoorn, schijtbezie), *Rosa canina* (wilde roos), *Conium maculatum* (scheerling).

Andere ingrediënten waren bijvoorbeeld *Album Graecum* (ook *Stercus Canis Officinale* genoemd) of witte hondsdrek. Dat is echter geen plant maar hondenpoep die wit geworden is door droging in de open lucht.

De meeste in het boek genoemde planten en kruiden vond men uiteraard in de nabije natuur. Duizendblad bijvoorbeeld was vrij populair: de jonge bladeren werden als spinazie klaargemaakt of in soep gedaan. Andere zeldzame of uitheemse kruiden en ingrediënten zoals zwavel, kreeftenogen, terpentijnolie en het gevaarlijke kwikzilver had men zo maar niet in huis. Die stoffen moest men gaan kopen bij de chirurgijn of apotheker.

Sommige stoffen klinken niet zo bekend in de oren.

Spaans Groen is een groen pigment, afkomstig van koper (koperacetaat, -oxide en -carbonaat). Spaans Groen werd al eeuwen gebruikt: de Romeinen maakten de stof door koperplaten lange tijd in wijnzijn te dompelen.

Een **Spaanse Vlieg** is eigenlijk een kever (*Lytta vesicatoria*, *Cantharis vesicatoria*) die in Zuid-Europa voorkomt. Het insect wordt zowat twee millimeter groot en is fel groen van kleur. Bij verstoring scheidt de kever een stinkende stof uit die vijanden moet afschrikken: bij aanraking met de huid ontstaan blaren. Spaanse Vlieg is eveneens bekend als afrodisiacum. De stof *cantharidine*, gewonnen uit de gedroogde en gemalen kever, wordt nog steeds verkocht als liefdesdrank.

Een **bezoarsteen** is een vreemd lichaam (enteroliet) dat voorkomt in de maag of in de darm van dieren. In de middeleeuwen werden aan bezoarstenen magische eigenschappen toegekend.

In de beschrijving van de "geneesmiddelen" in dit boek komen ook passages voor die elementen uit het volksgeloof bevatten. Honden die onder het sterrenbeeld Tweeling of Waterman verwekt worden zouden niet dol worden; daarentegen zouden honden met die onder de ster Arcturus of Wagenmenner geboren worden, juist wel een aanleg voor dolheid ontwikkelen. Om te vermijden dat men gebeten wordt door een

hond moeten de kruiden geplukt worden als de zon in het teken van de Maagd staat, acht dagen voor of na acht dagen na Sint Bartholomeüs (d.i. 24 augustus).

De in het boek voorkomende oude maten worden nu niet meer gebruikt.

Inhoudsmaten:

Sextarium of *sester* was $1/6$ van een *congius* (ongeveer een halve liter).

Gewichtseenheden:

Drachma: $1/8$ van een oud *ons*, dus ongeveer 3,9 gram.

Once of *ons* was (vóór de invoering van het huidige metriek stelsel) in de meeste streken het equivalent van 30 gram ($1/16$ van een *pond*, circa 480 gram) of $1/12$ van een *medicinaal pond* (circa 375 gram).

Grein: gelijk aan $1/5760$ van een *medicinaal pond* (circa 375 gram), dus een zeer kleine hoeveelheid, ongeveer 65 miligram.

Scrupel: ongeveer 1,3 gram.

Pond: ongeveer een halve kilogram. Het gewicht van een *pond* kon van streek tot streek verschillend zijn. Een Gents *pond* woog 430 gram; een Amsterdams *pond* woog 494 gram.

Lood: circa 15 gram.

N A T U U R-
E N
H U I S H O U D K U N D I G E
H I S T O R I E
D E R
H O N D E N,
O F
O N D E R W I J S
H O E M E N H O N D E N O P V O E D E N , O P P A S -
S E N , G E W E N N E N , D E R Z E L V E R I N N E R -
L I J K E E N U I T E R L I J K E Z I E K T E N G E -
N E E Z E N , E N H E N N A B E L I E V E N
K L E I N H O U D E N , O F I N W A S D O M
V E R H I N D E R E N K A N ;
A L S O O K
V A N H E T G E B R U I K D E R Z E L V E N I N D E
G E N E E S K U N D E ; B E N E V E N S E E N I -
G E M I D D E L E N T E G E N D E N B E E T
V A N D O L L E H O N D E N .
D O O R
W. T.
U I T H E T H O O G D U I T S C H V E R T A A L D .

T e D O R D R E C H T , b i j
A . B L U S S É E N Z O O N ,
1796.

N A T U U R-
E N
H U I S H O U D K U N D I G E
H I S T O R I E
D E R
H O N D E N.

I N L E I D I N G.

De Hond is, in veel opzichten, een zeer nuttig en bijna onontbeerlijk dier. Een ieder weet hoe noodig de Landman hem heeft, met betrekking tot deszelfs veiligheid. Hij moet niet alleen deszelfs land maar ook deszelfs vruchten en vee bewaaken. De Hond kenmerkt zig voornaamentlijk door zijne *waakzaamheid*. Eene bijzonder prijswaardige eigenschap in hem, is zijn *getrouwheid*. Immers hij is, tevens met het Paard, onder de overige dieren, het getrouwste aan den Mensch. Men heeft voorbeelden, dat Honden voor hunne Meesters, tegen straatroovers gevogten hebben; en ofschoon ze deerlijk met slagen mishandeld werden, echter van de lijken hunner Meesters niet geweeken zijn, maar de vogels, en wilde dieren 'er van afgejaagd hebben.

I N L E I D I N G.

In Epirus heeft eens een Hond onder een menigte Menschen den moordenaar van zijn' Meester herkend, en hem, door onophoudelijk bassen en bijten, tot bekentenis van zijn misdaad gebragt. Dikwijls heeft een Hond, wiens Meester gestorven of vermoord geworden was, niet willen eeten, en is door honger uitgeteerd. Toen de Houtmijt, ter verbranding van het Lijk van Koning LYSIMACHUS geschikt, aangestoken was, stortte zijn Hond zig in de vlam en werdt door het vuur verteerd. De Inwooners van *Colophon* en *Castabala* onderhielden geheele benden van Honden, welken zij in den krijg gebruikten. Deze stelden zij vooraan in den slag, en zij weeken nooit terug. Zij waren hunne getrouwste hulpbenden, en hadden bovendien geen soldij noodig.

Slegts de Honden alleen kennen ten allen tijde hunne Meesters, en, zoo hun, een hun onbekend geworden Meester, toevallig bejegent, herkennen zij hem en bewijzen hem hunne blijdschap op verschillende wijzen. Zij alleen kennen de naamen en stemmen hunner Heeren. Zij herinneren zig de verste wegen, en geen dier heeft een sterker geheugen.

VAN DE VERSCHEIDENE SOORTEN
VAN HONDEN, EN DERZELVER
BIJZONDERE EIGENSCHAPPEN.

Men kan de Honden in verscheidene soorten verdeelen. Er zijn *Huishonden, Herdershonden, Patrijshonden, Jagthonden, Windhonden, Bologneesonden, Bulhonden of Engelsche Doggen, Brakken, Poedelhonden of Waterhonden, Turksche, Spaansche, Siberische, Deensche, IJslandsche Honden, enz.*

De Bulhond, of Engelsche Dog, is van eene buitengemeene grootte en sterkte. Hij is in staat om een' mensch van de been te helpen, en wordt daarom met recht, voor een' schrik der dieven gehouden. Zulk eenen Hond, bijvoorbeeld, schonk de Koning van *Albaniën* aan den naar Indiën reizenden ALEXANDER den Grooten. Hij was van eene buitengewoone grootte, en ALEXANDER, zig over zijne gestalte verwonderende, liet Beeren,

6 NATUURLIJKE HISTORIE

wilde Zwijnen en Rheeën, aanvoeren, hoopende dat hij dezelve zoude aanvallen; maar de Hond bleef stil en onbeweeglijk liggen. Door deze traagheid van een zo groot lighaam, werdt de Vorst zodanig vertoornd, dat hij hem deedt dooden. De Koning van *Albaniën* vernam dit, en zondt hem daarop een' anderen Hond met de erinnering dat hij de proef van dezen niet met kleine dieren, maar met Leeuwen en Elephanten neemen moest. ALEXANDER nam 'er ten eersten de proef van, en oogenbliklijk zag hij, tot zijn grootste verwondering, den Leeuw uitgestrekt op den grond liggen. Hij deedt daarop ten eersten een' Elephant aanbrengen, welke het zelfde lot onderging. — Want hij baste verschrikkelijk, terwijl hem de hairen over het geheele lighaam overeinde stonden, daarop nam zijn moed toe; hij sprong dan hier, dan weder daar, tegen het dier op; greep het op de geschiktste plaatsen aan, en ontweek het zo lang, tot hij het zo fel ter aarde wierp, dat 'er de grond van dreunde.

Het Bologneeshondjen daartegen, een fraai, klein, van vooren hairig diertjen, 't welk onder de schoothondjens geteld wordt, is inzonderheid bij de vrouwen zeer geliefd, en menig eene voornaame Dame heeft al dikwijls van kniezing en verdriet over deszelfs plotslijken dood, het leven geëindigd. De Jagthond jaagt het wild op, en drijft het naar den Jager toe. De Patrijshond speurt de Patrijzen op; sluipt zachtjens op hen toe, ligt zig neder, en wijst daarmede zijnen Meester de plaats

aan, waar zij zitten. De Windhond is sneller dan de Haas en vangt hem dus in den loop. De Groenlanders mesten geheele kudden van Honden, en slagten dezelve. Ook spant men ze in Groenland en Kamschatka voor sleden en rijdt met hen. In Holland doet men hen gewoone tuigen aan, spant ze voor wagentjens, en zo rijden de kinderen 'er mede rond. In Siberiën zijn wilde Honden, op welke de inwooners eveneens ter jagt gaan, als wij op de Haasen.

De Mops of de Steendog is het zelfde dier in 't klein wat de Bulhond in het groot is. Hij onderscheidt zig van denzelven slegts daardoor, dat hij eene mindere grootte, een zwakker kop, dunnere en kortere lippen, en een smaller en niet zo stompen snoet heeft. Wat de inborst betreft is deze Hondsoort eene der zagtmoedigsten. Eertijds waren zij zeer gemeen, maar thands zijn zij genoegzaam uit de mode geraakt.

De Poedel- of Waterhond onderscheidt zig van de Patrijshonden slegts door de lange ruige hairen. Hij gaat gaarne te water, en zijn hair wordt in den zomer geschooren, wyl het gemakkelijk tot vilt bereid en tot hoeden gebruikt wordt. Men kan hem allerlei kunsten leeren; hij houdt en draagt gaarne iets in den bek. Men rigt hem ook op den Vogelvangst af, als wanneer hij het riet zo lang doorsnuffelt tot de geschoten vogel buit gemaakt is. Ook jaagt hij Otters, wilde Katten, Kievieten en Vossen uit de met riet bewassen struiken, De Turksche Hond heeft geen hairen behalven

8 NATUURLIJKE HISTORIE

de Hairborstels aan den bek. Deszelfs tener en van agteren zeer dun lighaam, geeft hem, tevens met de hooge en zeer dunne pooten, eene aanmerkelijke overeenkomst met den Windhond, zijn geelkleurig vel is min of meer met bruin vermengd, sommigen zijn ook aschgrauw of zwartagtig. Bij den Patrijshond is het iets opmerkenswaardigs dat de staart bij sommigen van deze soort van zelve afsterft, zo dat zij niet meer dan een' stompjen van dezelve overig houden. De Groenlandsche Hond heeft veel overeenkomst met den Wolf. Hij bast niet, maar knort en huilt slegts; men kan ze zeer geschikt op de jagt gebruiken; menigvuldig worden zij voor de sleeden gespannen, waarop Zee-Honden liggen. Men spant'er, van vier, zes, acht, tot tien voor ééne sleede, waarop een Zee-Hond vijf of zes en nog een Groenlander 'er bij, liggen kunnen. Diergelijke laadingen sleepen zij veel sneller voort dan onze Paarden. Sommigen worden ook tot spijsze gebruikt.

'Er zijn dus veele soorten van Honden; evenwel zijn de Jagt-Honden, de Speur-Honden, de Herders- of Veehonden en de Huis- of Hofhonden, de nuttigste en gebruikelijkste.

Men moet zulk een' Huishond kiezen, welke een lighaam van groote uitgebreidheid heeft, en zeer sterk bast, zo dat hij, zo wel door zijn stem, als door zijn voorkomen, den booswigt eenen schrik aanjaagen kan, en somtijds, schoon hij ook niet gezien wordt, door zijn verschrikkelijk gebas,

hem, die op hem loert, op de vlugt drijft. Maar de Huishond moet, even als de Veehond, slegts ééne couleur hebben, en niet veelvervig of gespikkeld zijn; bij een Herders- of Veehond moet men aan de witte verf, maar bij een Huis- of Hofhond aan de zwarte de voorkeur geeven. De Herder moet een' witten Hond neemen, op dat dezelve 'er niet, even als het wild, uit zal zien, en hij door den Herder gezien en gekend zou kunnen worden. Want dit onderscheid is dikwijls zeer noodig, bij voorbeeld om bij donkere uchtendstonden of in de avondschemering, de Wolven te kunnen weeren; op dat hij niet in plaatse van den Wolf, den Hond slaa, zoo die niet aan zijn witte kleur kenbaar is.

De Hof- of Huishond, welke de kwaaddoeners afweeren moet, heeft, als hij zwart is, een vreesselijker en schrikwekkender aanzien, bij den dag en des nachts kan men hem niet eens zien; daarom kan zulk een Hond den dief, in het duister, met te meer zekerheids aangrijpen. De Huishonden en Hofhonden moeten noch te zagt, noch ook al te grimmig zijn; want anders als zij te zagt zijn, streelen zij den dief mede; maar zijn ze te grimmig, dan vallen zij ook op de Huisgenooten aan. Het is genoeg als zij ernstig en niet vleijend of aanhaalig zijn, zo dat zij somtijds hunne Cameraads eenigzins toornig aanzien, en altijd tegen vreemde Honden uitvaaren; voornaamlijk moeten zij, onder het waaken, wakker zijn en niet uit agteloosheid loopen dwaalen.

10 NATRURLIJKE ^[sic] HISTORIE

'Er is ook niet veel aan gelegen of de Huishonden zwaarmoedige lighaamen hebben en niet rad ter been zijn, want zij moeten meer in de nabijheid dan in de verte uitvoeren. De Veehond of Herdershond behoeft ook zo mager en rad niet te zijn als die welke de Rheeën, Hertten, en andere snelle dieren jaagen moet, noch ook zo vet en zwaarlijvig als de Hofhond. Niettemin moet hij ook sterk en eenigzins rad en leevendig weezen; wijl hij zo wel tot twist als ook ten strijd en niet minder op den loop afgerigt wordt, daar hij den Wolf afkeeren en den vlugtenden Veedief vervolgen, dezen den buit ontwealdigen en dien met zig voortsleepen moet.

Bij den Jagthond komt het op de bijzondere bekwaamheid en scherpzinnigheid van den Hond aan. Veelen zijn, uit hun aart, genegen om het groote wild te vervolgen; anderen het kleine 't welke zij vangen. De Jagthond, die het groote wild jaagt, moet eene kleur hebben, welke naar die van het wild zweemt, en rondom den kop met vlekken voorzien is; maar die gene, welke het kleine en vreesagtige wild, bij voorbeeld de Haasen, Rheeën, enz. jaagt, moet volkomen in kleur met het wild overeenkomen. Hiertoe behoort inzonderheid een afzonderlijk soort van Honden, welke men Windhonden noemt; deze zijn van lange pooten en een zeer tener lijf voorzien, en bezitten daar door voortreffelijke snelheid in het loopen. De Jager leidt ze aan een soort van zeel of band, langs de bossen,